

PENSIYA FONDINING MOLIYAVIY BARQARORLASHTIRISH VA BOSHQARISH USULLARI

Artiqov Bahodir Mahkamovich

O'zbekiston Respublikasi Bank va moliya akademiyasi

Magistratura tinglovchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Pensiya fondining moliyaviy barqarorlashtirish va boshqarish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Moliya vazirligi, pensiya ta'minoti, moliyaviy resurslar, ijtimoiy nafaqalar, byudjet, kompensatsiya.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, kompensatsiya to'lovlarini va boshqa to'lovlarni tayinlashni, moliyalashtirishni, hisobga olishni va ularning to'lanishi monitoringini olib borishni, ushbu maqsadlarga yo'naltiriladigan maqsadli moliyaviy resurslarni jamlashni amalga oshirish bo'yicha asosiy vazifalar, funksiyalar va vakolatlarni belgilaydi. Pensiya jamg'armasi idoraviy jihatdan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga qarashli hamda o'z faoliyati to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirning o'rinbosariga, Pensiya jamg'armasining Kuzatuv kengashi raisiga hisob beradi. Pensiya jamg'armasi o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, O'zbekiston Respublikasi qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga, boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga, shuningdek ushbu Nizomga amal qiladi. Pensiya jamg'armasi o'z ishlarini davlat organlari va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda amalga oshiradi. Pensiya jamg'armasi tizimiga:

Pensiya jamg'armasining Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridagi boshqarmalari;

Pensiya jamg'armasining tuman (shahar) bo'limlari;

Pensiya jamg'armasining ijro etuvchi apparatining, uning hududiy boshqarmalari, tuman (shahar) bo'limlari ta'minoti O'zbekiston Respublikasi respublika byudjeti mablag'lari hisobiga amalga oshiriladi.

Pensiya jamg'armasi hamda uning hududiy boshqarmalari va tuman (shahar) bo'limlari yuridik shaxs hisoblanadi, mustaqil balansga, banklarda hisob raqamlariga, O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan muhrga, shuningdek tegishli muhr va shtamplarga ega bo'ladi. Pensiya jamg'armasining Kuzatuv kengashi Pensiya jamg'armasini boshqarishning yuqori organi hisoblanadi, uning tarkibi O'zbekiston

Respublikasi Prezidentining qarori bilan tasdiqlanadi. Pensiya jamg'armasi Kuzatuv kengashining majlislari yil choragida kamida bir marta o'tkaziladi. Pensiya jamg'armasi ijro etuvchi apparati Kuzatuv kengashining ishchi organi hisoblanadi. Majlisni Kuzatuv kengashi raisi, u bo'lmaganda esa — raisning o'rinbosari o'tkazadi. Kuzatuv kengashi majlisi, agar unda kengash a'zolarining kamida uchdan ikki qismi qatnashsa huquqiy vakolatli bo'ladi (kvorumga ega bo'ladi). Pensiya jamg'armasi Kuzatuv kengashining qarori uning majlisda qatnashgan a'zolarining oddiy ko'pchilik ovozi bilan qabul qilinadi. Ovozlar teng bo'lgan taqdirda Kuzatuv kengashi raisining ovozi hal qiluvchi ovoz hisoblanadi. Pensiya jamg'armasining Kuzatuv kengashi vakolatlariga quyidagilar tegishli bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishgan holda Pensiya jamg'armasining daromadlari va xarajatlari prognoz parametrlarini, shuningdek, Pensiya jamg'armasi xarajatlarining har yilgi smetasini ko'rib chiqish va tasdiqlash;

Pensiya jamg'armasi ijro etuvchi apparati, hududiy boshqarmalarining amalga oshiriladigan ishlar to'g'risidagi hisobotlarini eshitish va tasdiqlash;

vazirliklar va idoralar, mahalliy davlat hokimiyati organlari va boshqa tashkilotlar mas'ul xodimlarining Pensiya jamg'armasi vakolatiga tegishli bo'lgan masalalar bo'yicha hisobotlarini eshitish;

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarning to'liq va o'z vaqtida to'lanishini ta'minlash to'g'risidagi axborotini eshitish;

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga Pensiya jamg'armasining ijro etuvchi direktorini, uning o'rinbosarlarini lavozimga tayinlash va lavozimdan ozod qilish to'g'risida taqdimnoma kiritish;

Pensiya jamg'armasining hududiy boshqarmalari to'g'risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash;

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining Pensiyalar tayinlash bo'yicha tuman (shahar) bo'limi komissiyalari to'g'risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash;

Pensiya jamg'armasining ijro etuvchi apparati faoliyatini, ayniqsa Pensiya jamg'armasi daromadlarini shakllantirish, uni o'z vaqtida moliyalashtirish va undan maqsadli foydalanish yuzasidan nazorat qilish;

topshiriqlar, qaydnomalar va pochta o'tkazmalari bo'yicha to'lanadigan pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, kompensatsiya va boshqa to'lovlar jo'natilishi va etkazib berilishi bo'yicha xizmatlarga haq to'lash miqdorlarini tasdiqlash;

Pensiya jamg'armasining faoliyati hamda fuqarolarning ijtimoiy ta'minotga va davlat ijtimoiy sug'urtasiga bo'lgan davlat tomonidan kafolatlangan huquqlari amalga oshirilishi bilan bog'liq boshqa funksiyalarni amalga oshirish.[1]

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining pensiya ta'minoti tizimidagi o'rni va ahamiyati uning vazifalari ham funksiyalarida namoyon bo'ladi.

Jumladan :

qonun hujjatlarida belgilangan tartibda fuqarolarning davlat pensiya ta'minotini tashkil etish, fuqarolarga pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, kompensatsiya to'lovlari va boshqa to'lovlarni tayinlash, pensiyalar va boshqa to'lovlar miqdorlarining qayta hisoblab chiqilishini ta'minlash;

pensiyalar va boshqa to'lovlarni to'liq hajmda moliyalashtirish va to'lanishini tashkil etish, ular bo'yicha hisob va hisobotni yuritish;

tizimli asosda pensiyalar tayinlash va ularni qayta hisoblashning doimiy tahlilini o'tkazish va monitoringini olib borish, fuqarolarning pensiya ta'minotiga yo'naltiriladigan mablag'lardan qat'iy maqsadli foydalanilishini ta'minlash;

boquvchisini yo'qotgan taqdirda, shuningdek mehnatda mayib bo'lganlik yoki xodim mehnat majburiyatlarini bajarishi bilan bog'liq kasb kasalligi oqibatidagi nogironlik tufayli tayinlangan pensiyalarga to'langan mablag'larni da'volar bo'yicha aybdor yuridik va jismoniy shaxslardan belgilangan tartibda undirib olishni tashkil etish;

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining tibbiy-mehnat ekspertizasi xizmatlari bilan birgalikda nogironlikni belgilash monitoringini olib borish.

Pensiya jamg'armasi o'ziga yuklangan vazifalarga muvofiq quyidagi funksiyalarni amalga oshiradi:

Pensiya jamg'armasining daromadlari bo'yicha: Jamg'arma mablag'lari bo'yicha majburiy to'lovlar, badallardan mablag'larni hamda boshqa to'lovlarni O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligidagi (keyingi o'rinlarda G'aznachilik deb yuritiladi) hisob raqamiga jamlaydi hamda pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, kompensatsiya va boshqa to'lovlarga xarajatlarni moliyalashtirishni ta'minlaydi; har yili manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda Jamg'arma daromadlari tushumlar prognozini ishlab chiqadi; davlat ijtimoiy sug'urtasi tizimining barqarorligini ta'minlash va uni yanada takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish maqsadida Jamg'arma daromadlari va xarajatlarining o'rtacha va uzoq muddatli prognozlarini tayyorlaydi; boquvchisini yo'qotgan taqdirda, shuningdek mehnatda mayib bo'lganlik yoki xodim mehnat majburiyatlarini bajarishi bilan bog'liq kasb kasalligi oqibatidagi nogironlik tufayli tayinlangan pensiyalarga sarflangan mablag'larni «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq aybdor yuridik va jismoniy shaxslardan regress da'volar bo'yicha belgilangan tartibda undirib oladi; badallar va boshqa to'lovlar tushishi hisobini olib boradi, shuningdek yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik

faoliyati bilan shug‘ullanuvchi shaxslarning hamda dehqon xo‘jaliklari a‘zolarining mehnat daftarchalarini belgilangan tartibda yuritadi va saqlaydi;

pensiyalar va ijtimoiy nafaqalarni tayinlash hamda qayta hisoblab chiqish bo‘yicha: pensiyalar va ijtimoiy nafaqalarni tayinlash va qayta hisoblab chiqish uchun zarur bo‘lgan taqdimnomalar, arizalar va boshqa hujjatlarni qabul qiladi, ularni qonun hujjatlariga muvofiq rasmiylashtiradi; pensiyalar va ijtimoiy nafaqalarni tayinlash uchun yuridik shaxslar va fuqarolar tomonidan taqdim etilgan hujjatlarni belgilangan tartibda tayyorlaydi, ko‘rib chiqadi va tekshiradi;

jamg‘armaning tuman (shahar) bo‘limlarida pensiyalar tayinlash bo‘yicha komissiyalar faoliyatini tashkil etadi;

zarur tarzda rasmiylashtirgan hujjatlarga muvofiq va pensiyalar tayinlash bo‘yicha komissiyalar qarorlari asosida qonun hujjatlarida belgilangan tartibda pensiyalarni tayinlaydi va ularni qayta hisoblab chiqadi;

pensionerlarning pensiya ishlarini va ijtimoiy nafaqa oluvchi shaxslarning ishlarini, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa hujjatlarni rasmiylashtiradi, pensionerlarga pensiya guvohnomalari beradi;

pensiyalar va ijtimoiy nafaqalar tayinlash uchun hujjatlarni rasmiylashtirishning qonun hujjatlarida belgilangan tartibiga rioya etilishini nazorat qiladi; tashkilotlar, yakka tartibdagi tadbirkorlar va dehqon xo‘jaliklari a‘zolari tomonidan taqdim etilgan pensiyalar, Davlat ijtimoiy sug‘urtasi bo‘yicha nafaqalar olish huquqini beradigan hujjatlarning ishonchligini tekshiradi;

pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, kompensatsiya va boshqa to‘lovlarga xarajatlarni amalga oshirish bo‘yicha:

pensiyalar va ijtimoiy nafaqalarni hisoblab chiqish bo‘yicha operatsiyalarni amalga oshiradi, ishlamaydigan pensionerlarga pensiya va nafaqalarni etkazib berish (topshirish) yuklangan tashkilot va banklar orqali, ishlaydigan pensionerlarga esa — tashkilotlar orqali pensiyalar va ijtimoiy nafaqalar to‘lash yuzasidan topshiriqlarni rasmiylashtiradi va beradi; aloqa tashkilotlari, banklar tomonidan pensiyalar va ijtimoiy nafaqalarning o‘z vaqtida va to‘g‘ri etkazib berilishi hamda to‘lanishi yuzasidan doimiy monitoring va nazoratni amalga oshiradi; yuridik shaxs bo‘lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi shaxslarga, shuningdek dehqon xo‘jaliklari a‘zolariga — ular tomonidan ijtimoiy sug‘urta bo‘yicha badallar to‘langan taqdirda, chaqaloq tug‘ilganda beriladigan nafaqalar hamda dafn marosimi nafaqalarini hisoblaydi va to‘laydi; tashkilotlarning ishlaydigan pensionerlarga pensiyalar, 16 yoshgacha bo‘lgan nogiron bolaning ota-onalaridan biriga (vasiyga, homiyga) bir oyda qo‘shimcha dam olish kuni uchun to‘lov, Chernobil halokati oqibatida zarar ko‘rgan fuqarolarga kompensatsiya to‘lovlarini va qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa to‘lovlarga xarajatlarini moliyalashtiradi;[2]

fuqarolarning pensiya ta'minoti bilan bog'liq boshqa masalalar bo'yicha: ommaviy axborot vositalari yordamida respublika aholisini fuqarolarning pensiya ta'minoti masalalari bo'yicha xabardor qiladi;

belgilangan tartibda tayinlangan shaxsiy pensiyalar to'lanishini tashkil etadi; imtiyozli pensiya ta'minoti huquqini beradigan ishlab chiqarishlar, ishlar, kasblar, lavozimlar va ko'rsatkichlar ro'yxatlarini qo'llash masalalari bo'yicha davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari bilan o'zaro hamkorlik qiladi, imtiyozli pensiyalarni takomillashtirish va tartibga solish bo'yicha takliflar ishlab chiqilishini tashkil etadi;

jismoniy shaxslar va yuridik shaxslarning murojaatlarini qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda ko'rib chiqadi, jismoniy shaxslarni va yuridik shaxslarning vakillarini qabul qiladi; pensiya va nafaqalarni etkazib berish (topshirish) yuklangan tashkilot va tijorat banklarida pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, kompensatsiya to'lovlari hamda boshqa to'lovlarning o'z vaqtida to'lanishi monitoringini olib boradi;

normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqishda qatnashadi, fuqarolarning pensiya ta'minoti masalalari bo'yicha zamonaviy nazariy ishlanmalarni va xorijiy tajribani o'rganadi;[3]

Jamg'armaning mablag'larini oluvchilar, pensiyalar hamda Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash to'g'risidagi axborotni ishlab chiqishda qatnashadi va avtomatlashtirilgan tizimda qayta ishlashni joriy etadi; pensiya ta'minoti masalalari bo'yicha davlat organlar i va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlik qiladi;

Jamg'arma vakolatiga tegishli bo'lgan masalalar bo'yicha qonun hujjatlarini qo'llash amaliyotini umumlashtiradi; pensiya ta'minoti masalalari va Jamg'armaning vakolatiga tegishli bo'lgan boshqa masalalar bo'yicha xodimlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tadbirlarini amalga oshiradi;

Pensiya jamg'armasi vakolatiga tegishli masalalar bo'yicha e'tiroz-da'vo ishlari o'tkazilishini tashkil etadi va amalga oshiradi.

Pensiya jamg'armasi o'ziga yuklangan vazifalar va funksiyalarni bajarish uchun quyidagi huquqlarga ega:[4]

Pensiya jamg'armasi vakolatiga tegishli masalalar bo'yicha axborotni davlat organlari va boshqa tashkilotlardan belgilangan tartibda so'rash va olish;

o'z vakolatlari doirasida Pensiya jamg'armasining vazifalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan idoraviy normativ-huquqiy hujjatlarni va metodik hujjatlarni ishlab chiqish;

majburiy to'lovlar, badallar va boshqa to'lovlar miqdorlarini belgilash, shuningdek pensiya ta'minotiga tegishli bo'lgan boshqa masalalar bo'yicha takliflar kiritish;

Pensiya jamg'armasi vakolatiga kiradigan masalalar bo'yicha xalqaro hamkorlikni amalga oshirish.

Pensiya jamg'armasi qonun hujjatlariga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.[5]

Xulosa:

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi yuridik shaxs hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi tasvirlangan va o'z nomi yozilgan muhrga ega bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga binoan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlanadigan va O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tasdiqlaydigan Vazir boshchilik qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Allayarov Sh.A., Toshmuhamedova D.A. Davlat pensiya ta'minoti. O'quv qo'llanma. - Toshkent "IQTISOD-MOLIYA", 2015. - 248 b.[1]
2. Буянова М.О., Карпенко О.И., Чирков С.А. Пенсионное обеспечение: учебное пособие для среднего профессионального образования / под общей редакцией Ю.П.Орловского. - Москва: Издательство Юрайт, 2018. - 193 с.[2]
3. Vaxabov A.V. va boshq. Pensiya tizimini rivojlantirishning xorij tajribasi. Darslik. - Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2018. - 400 b.[3]
4. Kasimova G.A., Sholdarov D.A. Pensiya ta'minoti nazorati. Darslik. - Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2018. - 368 b.[4]
5. Kasimova G.A. Ijtimoiy sug'urta. Darslik. - Toshkent: "IQTISOD- MOLIYA", 2019. - 385 5.b.[5]